

Det uråldriga gränsröset i Kalmarsand är i fara

av Ulf Björkdahl

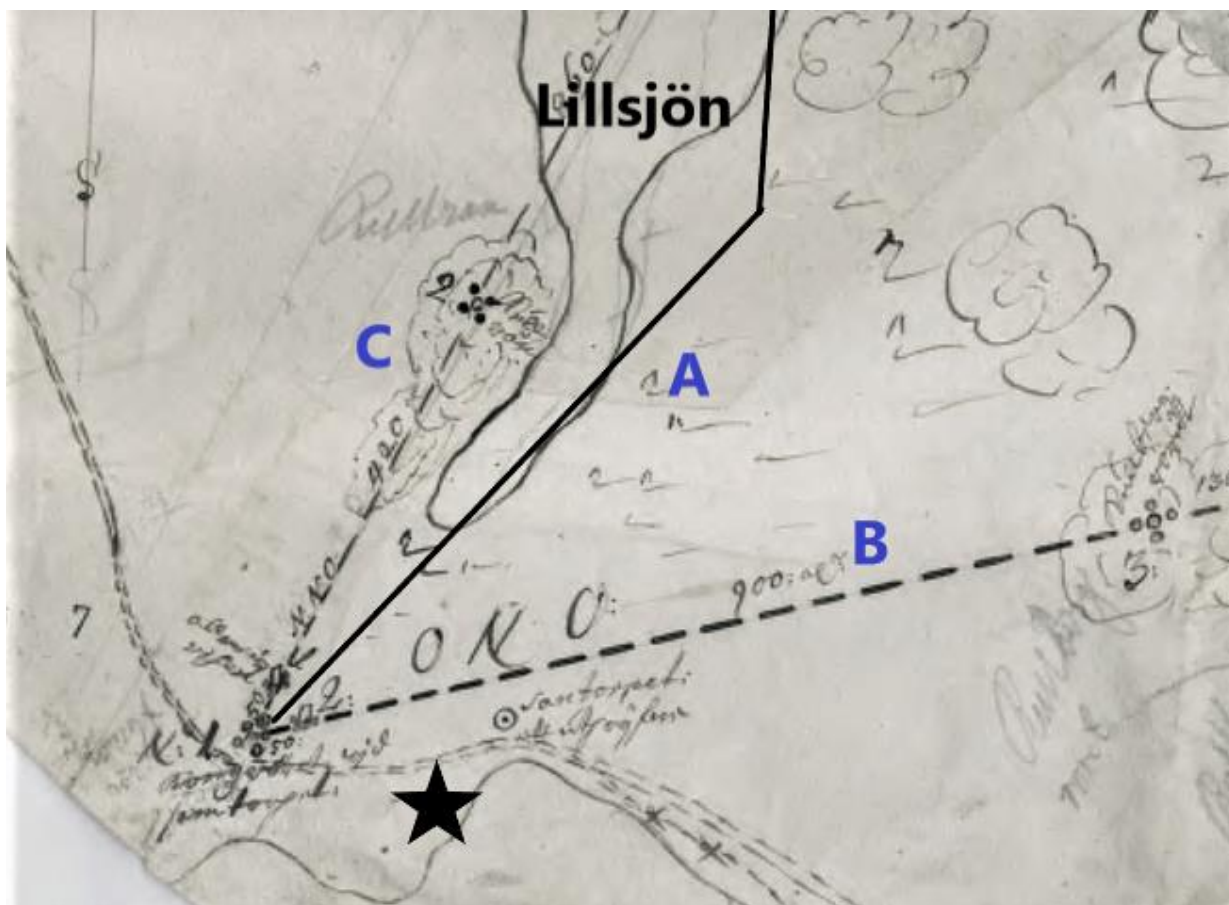
Håbo kommun håller på att ta fram en detaljplan för bebyggelse av det obebodda området i Kalmarsand mellan järnvägen och Kalmarviken. Bl a kommer den höga silon att rivas liksom tyvärr även det gamla soldattorpet och den gamla krogen.

Vad som särskilt bekymrar mej är att man vill *flytta* det gamla häradsröset väster om silobyggnaden. Röset är ett s k femstenarör som åtminstone sedan 1600-talet markerat gränsen mellan Håbo och Bro härader och även länsgränsen. Röset är mycket välbevarat vilket inte är fallet med andra rösen längs häradsgränsen. Dessutom är det så att rösets utformning som fem upprättstående stenar skiljer sig från andra rösen som ofta är uppbyggda på stenfundament. En flyttning skulle oundvikligen innebära en förändring av rösets originalutseende och skulle därmed reducera dess genuina historiska värde till en provenienslös replik.

I förslaget till detaljplan föreslås att röset flyttas ”längs med gränslinjen”. Detta är märkligt eftersom det inte finns någon entydig gränslinje. Från röset har det nämligen utgått minst fyra gränser - två norrut, en nordost och en söderut. Jag har påpekat för kommunen att röset står i ett gränsknä, dvs på en plats där gränsen ändrade riktning. Därför kan man inte flytta röset utan att samtidigt ”ändra” gränsen vilket blir historiskt felaktigt.

Röset kan mycket väl vara medeltida dvs 1.000 år gammalt. Hembygdsforskaren Börje Sandén menar att röset t.o.m. kan ha markerat gräns mellan de medeltida folkländerna Attundaland och Tiundaland. Rösets läge som är ovanligt långt upp på land kan antyda en hög ålder. Det bör ha anlagts nära dåtidens strand och är därför även en intressant påminnelse om landhöjningen.

Så vitt jag förstår ingår femstenaröret idag inte i någon ”aktiv” gränslinje och kan därför lagskyddas som fornminne. Jag har anmält detta till länsstyrelsen.

Kartan ovan är ett utsnitt över Håbo häradsallmänningskarta från 1699. För orienteringens skull har jag markerat platsen för silon i Kalmarsand (stjärnan). Gränsröset är numrerat som nr 1 längst ner till vänster. Obs att landsvägen då gick söder om röset.

Så vitt jag känner till har åtminstone tre gränser utgått från röset. Självklart kan det i äldre tid ha funnits ytterligare gränser som utgått från detta femstenarör. Så här har jag uppfattat de olika gränserna.

Gräns A (inritad av författaren) **verkar vara en äldre häradsgräns**. Gränsen är inritad bl a på Bistakartan 1693 samt en karta från 1696 över Håbo och Bro härad (kartnr 01-HÅT-1). En tanke är att "stenhögen" vid gränsknätet öster om Lillsjön möjligen kan ha varit en del i denna gräns (fornminnet RAÄ-Håtuna-214).

Gräns B var **häradsgräns åtminstone från slutet av 1600-talet**, vilket framgår av ett stort antal kartor. Den var senare kommungräns mellan Håbo och Upplands-Bro fram till omkring 1970.

Gräns C var **sockengräns** mellan Kalmar och Håtuna (Håbo häradsallmännings). Röse 2 på denna gräns försvann när järnvägen byggdes men en s k visarsten finns kvar strax "före" rösets plats.

Min uppfattning är att, eftersom femstenaröret var så att säga "först på plats" bör byggnadsplanerna i detta fall få anpassa sig efter platsens historia. Anständigast är att röset blir kvar i befintligt skick. Ansvarfulla politiker och tjänstemän i kommunen och skickliga arkitekter bör i samhällsplaneringen kunna utgå från platsens kulturhistoriska förutsättningar och med stolthet framhäva traktens genuina historia för de nya invånarna.